

Ο σχεδιασμός αποκαθίλωσης του Ιμάμογλου και ο αυταρχισμός που ενισχύεται στην Τουρκία

Ο Ερντογάν αντιλαμβάνεται την πολιτική όχι ως ένα πεδίο σύγκρουσης ιδεολογικών προγραμμάτων, οραμάτων και επιχειρημάτων, αλλά ως ένα «χώρο πολέμου» με στόχο την κατάκτηση του απόλυτου ελέγχου

ΑΝΑΛΥΣΗ

ΤΟΥ **ΝΙΚΟΥ ΜΟΥΖΟΥΡΟΥ**

Το μεγαλύτερο μέρος της ιστορικής έρευνας για την Τουρκία συμφωνεί με τη διαπίστωση ότι στο επίπεδο της δημοκρατικής εξέλιξης η εποχή από την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι και σήμερα, χαρακτηρίστηκε από δύο βασικές αρχές:

➤ Η πρώτη ήταν η δημιουργία και η σταθεροποίηση ενός σχετικά ισχυρού κοσμικού και «απρόσωπου» κράτους.

➤ Η δεύτερη ήταν ο προσανατολισμός προς τη Δύση, ο οποίος είχε

έντονα πολιτικά αλλά και πολιτιστικά στοιχεία. Οι δύο αυτές αρχές, χαρακτηριστικές του εκσυγχρονισμού της Τουρκίας, διακρίθηκαν όντως από δυσλειτουργίες και βαθείς αντιφάσεις. Όμως, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο αποτέλεσαν συνειδητές επιλογές των πολιτικών ελίτ, έστω και αν υπήρξαν συγκυρίες στις οποίες η δέσμευση σε αυτές ήταν αδύνατη. Στα 100 χρόνια της ιστορίας του σύγχρονου τουρκικού κράτους, η χαρακτηριστικότερη στιγμή επιλογής της πορείας ενός σχετικού εκδημοκρατισμού ήταν το πέρασμα στον πολυκομματισμό και η θεσμοθέτηση «ελεύθερων και δίκαιων εκλογών» μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1950, το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα παρέδωσε ειρηνικά την διακυβέρνηση της χώρας

στο Δημοκρατικό Κόμμα του Μεντερές μετά από 27 χρόνια μονοκομματισμού. Είναι γεγονός ότι η συγκεκριμένη ιστορική στιγμή ανέδειξε τελικά μια αλλαγή στη χώρα, η οποία υπερέβαινε τα στενά κομματικά συμφέροντα του κεμαλικού κόμματος. Αντανακλούσε μια αποδοχή της γενικής δημοκρατικής αρχής.

Από τότε και μέχρι σήμερα όμως, η ιδέα για ένα ολοκληρωμένο εκδημοκρατισμό στην Τουρκία δεν κατάφερε ποτέ να καταστεί αδιαμφισβήτητη. Για πάρα πολλές δεκαετίες η κατοχύρωση και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών αλλά και η υπεροχή της πολιτικής εξουσίας έναντι της στρατιωτικής ελίτ, δεν ήταν

αυτονόητα. Το κρίσιμο στοιχείο της προαναφερθείσας παρατήρησης δεν είναι τόσο η διαπίστωση του ελλείμματος δημοκρατίας στην Τουρκία, όσο το γεγονός ότι η πλειοψηφία των πολιτικών κομμάτων και των κοινωνικών κινημάτων ιστορικά δεν απέρριψαν ποτέ την ιδέα ενός ολοκληρωμένου εκδημοκρατισμού. Ο τελικός στόχος, δηλαδή η πλήρης υιοθέτηση των δημοκρατικών νομών, παρέμεινε ενεργός και μάλιστα στοίχησε ακόμα και τη ζωή πολλών ανθρώπων που δραστηριοποιήθηκαν οργανωμένα για την υλοποίησή του. Όλα τα πιο πάνω είχαν ως αποτέλεσμα η Τουρκία να εξελιχθεί σε ένα πολιτικό καθεστώς που αν και δεν πληρούσε όλα τα ποιοτικά κριτήρια εξακολουθούσε να λογίζεται ως «δημοκρατία». Οι βασικοί λόγοι ήταν οι εξής: διεξάγονταν σχετικά ελεύθερες και δημοκρατικές εκλογές, ενώ διαμορφώθηκε ένας κοινωνικός χώρος ο οποίος αναπαρήγαγε την κριτική ενάντια σε διάφορες πρακτικές της εξουσίας. Η ατελής αυτή μορφή της δημοκρατίας περιγράφηκε με τις έννοιες της «εκλογικής δημοκρατίας» ή/και της «δημοκρατίας υπό κηδεμονία».

➤ Η εκλογική ψευδαίσθηση της δημοκρατίας

Στην πορεία του χρόνου, ένα από τα αποτελέσματα των σκληρών αντιπαράθεσεων και συγκρούσεων γύρω από το ζήτημα της δημοκρατίας στη χώρα, μετέτρεψαν τη διαδικασία των εκλογών ως τη βασικότερη πηγή πολιτικής νομιμοποίησης. Οι εκλογές ήταν ένας είδος πυρήνα για

Όσο το AKP βρίσκεται στην εξουσία, θεωρείται ότι αποκαθιστά τη ζημιά 200 ετών εκδυτικισμού επιβάλλοντας στους διαφωνούντες την εξοικείωση με την ξεχασμένη αλλά «πραγματική» τουρκικότητα

«Όσοι δεν ανήκουν στο AKP δεν είναι μέλη»

Ολόκληρη η πολιτική σταδιοδρομία του Ερντογάν δεν θεμελιώθηκε σε μια σύνθετη, αναλυτική πολιτική ιδεολογία. Αντίθετα η μονοπόληση της εξουσίας από τον ίδιο θεμελιώθηκε σε έναν ιδιαίτερα απλοποιημένο και επαναλαμβανόμενο ισχυρισμό: ότι δηλαδή εκπροσωπεί την συντηρητική, θεοσεβούμενη, καταπιεσμένη πλειοψηφία της κοινωνίας και ότι οι συνεχόμενες εκλογικές του νίκες αποδεικνύουν αυτή την εκπροσώπηση. Το προαναφερθέν σχήμα τελικά μετατράπηκε σε δόγμα. Σύμφωνα με τα κυρίαρχα στοιχεία αυτής της δογματικής ιστορικής αφήγησης, ήδη από την εποχή της σταδιακής κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η δυτική ελίτ επέβαλε στο μουσουλμανικό έθνος Ξένες προς τις αξίες του δυτικές θεομικές αλλαγές, προκειμένου να διατηρήσει την εξουσία της. Αυτή η επιβολή δημιούργησε, σύμφωνα με την ίδια αφήγηση, το χάσμα μεταξύ κρατών - έθνους, καθώς και «ψεύτικες» εντάσεις και διαιρέσεις όπως αυτές μεταξύ

Η σταδιακή πορεία προς την 19η Μαρτίου 2025 και η πρακτική της παύσης εκλεγμένων δημάρχων με προσχηματικές κατηγορίες και η ποινικοποίηση και σύλληψη τους

Τούρκων και Κούρδων. Σύμφωνα με την ίδια αφήγηση, σήμερα το γνήσιο έθνος της Τουρκίας εκπροσωπείται αποκλειστικά από τον ηγέτη και το κόμμα του, οι οποίοι κατάφεραν να δικαιωθούν ως οι αυθεντικοί φορείς της θρησκείας, της κουλτούρας και των παραδόσεων της κοινωνίας που τόσο αμφισβητήθηκαν από τους κεμαλιστές.

Σύμφωνα με αυτή την ιστορική αφήγηση λοιπόν, όσοι τοποθετούνται πολιτικά εναντίον του AKP, δεν είναι μέλη του γνήσι-

ου έθνους. Δεν μπορούν να ανήκουν στο εθνικό σύνολο, αλλά είναι αποξενωμένα άτομα, εκπρόσωποι μιας «εσωτερικής πολιτιστικής αποικιοκρατίας» που προσπάθησε να υποτάξει το έθνος μέσα από την περιθωριοποίηση των πραγματικών του αξιών. Μέσα από αυτό το πρίσμα, η δημοκρατία δεν αφορά το δικαίωμα ψήφου ή την αντιπροσώπευση. Η δικαιοσύνη δεν αφορά τη νομιμότητα, την ορθή λειτουργία των δικαστηρίων. Όσο το AKP βρίσκεται στην εξουσία, θεωρείται ότι αποκαθιστά τη ζημιά 200 ετών εκδυτικισμού μέσω ενός «προγράμματος παλινδρόμησης», επιβάλλοντας στους διαφωνούντες την εξοικείωση με την ξεχασμένη, αλλά «πραγματική» τουρκικότητα. Αυτή η παλινδρόμηση εδραίωνει την πεποίθηση ότι η εξουσία του AKP είναι «φυσική», νομοτελειακή και αιώνια. Ή τουλάχιστον έτσι πρέπει να είναι.

➤ Αν υπάρχει «άλλη» εθνική βούληση... να ακυρωθεί!

Το αφήγημα του AKP όμως δεν ήταν

τίποτε άλλο από ένας μύθος απαραίτητος σε μια εξουσία που αγωνιού για την αναπαραγωγή της. Στις δημοτικές εκλογές του 2024, η «εθνική βούληση» της οποίας την εκπροσώπηση ανέλαβε μονοπωλιακά ο Ερντογάν, τελικά εκφράστηκε μαζικά υπέρ της αντιπολίτευσης. Μάλιστα εκφράστηκε μαζικά υπέρ του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (CHP), δηλαδή εκείνου του κόμματος που αποτελεί για την εξουσία το πλέον «αποξενωμένο» στοιχείο από την παραδοσιακή κοινωνία και τις αξίες της. Στην πραγματικότητα όμως η εκλογική στροφή του 2024 ήταν σαφής. Οι ψηφοφόροι απέσυραν την εμπιστοσύνη τους από το AKP και άφησαν την «υπόνοια» ότι η φθορά της κυβέρνησης θα μπορούσε πλέον να θεωρηθεί και ως μια αναστροφή. Αυτή ακριβώς η υπόνοια σε συνδυασμό με την ανανέωση της δημοφιλίας Ιμάμογλου, ενίσχυαν τα πλέον αντιδραστικά ένστικτα της εξουσίας. Κάτω από κανονικές δημοκρατικές συνθήκες, το ξεκάθαρο αποτέλεσμα των δημοτικών

Το AKP και ο Ερντογάν αντιλήφθηκαν τη δημοκρατία ως εργαλείο που χρησιμοποίησαν περιστασιακά και κάποτε καταχρηστικά

την κοινωνία, ο οποίος επιβεβαίωνε δύο βασικές πτυχές: Από τη μια πλευρά ήταν η νομιμοποίηση της εξουσίας. Από την άλλη πλευρά, οι εκλογές επιβεβαίωναν και τη νομιμοποίηση της αντιπολίτευσης που ήταν τα απαραίτητα συστατικά για την νομιμότητα του συστήματος. Επομένως, έστω και αν η Τουρκία ήταν ένα παράδειγμα χώρας που η δημοκρατία λειτουργούσε σε καθεστώς κηδεμονίας και επιτήρησης από μη εκλεγμένους δομές (στρατός, δικαστήρια, γραφειοκρατία), η ύπαρξη περιοδικών εκλογών μετασχηματίστηκε σε ένα σημαντικό μηχανισμό εκτόνωσης της κοινωνικής και πολιτικής πίεσης της αντιπολίτευσης. Από την άλλη, η έμφαση στην εκλογική διαδικασία έχει οδηγήσει και σε ένα περίεργο και ιδιαίτερο περιορισμό της δημοκρατίας. Πολλές φορές, η ίδια η ύπαρξη εκλογών χρησιμοποιείται για να καλύψει βαθύτερα προβλήματα αυταρχισμού ή συρρίκνωσης των ελευθεριών. Ακόμα και σε τέτοιες συνθήκες η αντιπολίτευση, ακόμα και όταν είναι πολιτικά αδύναμη ή θεσμικά περιθωριοποιημένη, διατηρεί τη σημασία της. Η σημασία της μπορεί να προκύψει είτε από τη δυναμική που μπορεί να αναπτύξει ως εναλλακτική στην αυταρχική εξουσία, αλλά μπορεί να προκύψει και από τη λειτουργία της ως ένας θεσμικός φορέας νομιμοποίησης του αυταρχικού συστήματος διακυβέρνησης. Όπως και στην περίπτωση της Τουρκίας του Ερντογάν, η αντιπολίτευση και ιδιαίτερα η αντιπολίτευση του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος ήταν για πολλά χρόνια σημαντική γιατί υποδιήλωνε με την παρουσία της ότι «οι κανόνες του δημοκρατικού παιχνιδιού» δεν είχαν καταρρεύσει εντελώς.

➤ Ο Ερντογάν και η δημοκρατία ως «τρένο»

Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) κατάφερε να αναλάβει τη διακυβέρνηση της Τουρκίας και μάλιστα μέσα από άνετες πλειοψηφίες γιατί αξιοποίησε στο έπακρο όλες τις ψευδοισθίες αλλά και τις πραγματικότητες του δημοκρατικού συστήματος στην Τουρκία. Αυτό σημαίνει ότι εκμεταλλεύτηκε τους θεσμούς όπως οι εκλογές, η ύπαρξη πολλών μέσων μαζικής ενημέρωσης, η

κοινοβουλευτική δράση και νομιμοποίηση, η ύπαρξη μιας αδύνατης πολυφωνίας, αλλά και το έστω τραυματισμένο κράτος δικαίου. Παράλληλα προώθησε τον Ερντογάν και ότι αυτός αντιπροσωπεύει ως ένα από τα σημαντικά, αν όχι τα σημαντικότερα «θύματα» του πρώην κεμαλικού αυταρχισμού. Με αυτό τον τρόπο κατάφερε να αποκτίσει περισσότερη κοινωνική νομιμοποίηση αφού στο πρόσωπο του ηγέτη του αντικατοπτριζόταν η θυματοποίηση των απλών ανθρώπων από την αδικία γενικά του πολιτικού συστήματος. Ωστόσο όλα τα πιο πάνω δεν έγιναν με θεμιτά μέσα ή για «καλούς σκοπούς». Το AKP και ο Ερντογάν αντιλήφθηκαν τη δημοκρατία ως εργαλείο που χρησιμοποίησαν περιστασιακά και κάποτε καταχρηστικά. Ο ίδιος άλλωστε σε νεαρή ηλικία υπογράμμισε πως η δημοκρατία είναι ένα τρένο, από το οποίο μπορεί κάποιος να κατεβεί εφόσον φτάσει στον προορισμό του. Αυτός ο διπλός χαρακτήρας του κυβερνώντος κόμματος στην Τουρκία – δηλαδή η άνοδος και ενίσχυση του μέσα από δημοκρατικά μέσα και διαδικασίες, αλλά και η μετέπειτα εργαλειοποίηση της δημοκρατίας για θεμελίωση του αυταρχισμού – αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που συνδέουν την περίπτωση της Τουρκίας με την παγκόσμια κατάσταση των τελευταίων δεκαετιών.

Στο πρώτο διάστημα της εμφάνισης και της ανοδικής του πορείας, το AKP προωθήθηκε ως ένα κόμμα συλλογικής ηγεσίας. Αυτή χαρακτηριζόταν από την παρουσία ισχυρών πολιτικών προσωπικοτήτων, των οποίων η επιρροή διασφάλιζε και μια σχετική αυτονομία από τον «φυσικό ηγέτη» του κινήματος. Πρόσωπα όπως ο Μπουλέντ Αρίνς, ο Γκιουλ και ο Σενέρ ήταν στελέχη που κατάφεραν να διασφαλίσουν ένα πιο δημιουργικό διαμορφισμό της εξουσίας και την ίδια στιγμή οι κοινές ιδεολογικές του καταβολές να εμπλουτίζονται από τα διαφορετικά στυλ και απόψεις που είχαν. Η παρουσία τους ήταν καταλυτικής σημασίας και για την προσασία του ίδιου του Ερντογάν από το παλιό αυταρχικό κατεστημένο.

Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου και κυρίως μετά τις συνεχόμενες εκλογικές επιτυχίες, την δραματική ενίσχυση της δημοτικότητας του Ερντογάν, αλλά και τη δημιουργία δομών περισσότερο ελέγχου που ασκούσε στο κόμμα και στο κράτος, το AKP έχασε όχι μόνο τα όποια δημοκρατικά του στοιχεία, αλλά και τα στοιχεία που το διατηρούσαν στην κατηγορία των πολιτικών κομμάτων. Εδώ και κάποια χρόνια το AKP είναι ένας ιδιαίτερος μηχανισμός προσωπικής εξουσίας, είναι ένα προσωποπαγές όχημα εξουσίας που αποκλειστικά και μόνο γύρω από τις ανάγκες τις εξουσίας του ηγέτη του. Το AKP «υποτάχθηκε» πλήρως και ολοκληρωτικά στον Ερντογάν. Η παθολογική αυτή προσκόλληση στον ηγέτη, μετέτρεψε τελικά το κόμμα σε ένα εκτελεστικό βραχίονας του ίδιου του Ερντογάν. Έχασε κάθε έννοια εσωκομματικής διαβούλευσης, εναλλακτικής φωνής ή θεσμικών ελέγχων προς την εκτελεστική εξουσία. Η εξέλιξη αυτή είναι κρίσιμη γιατί υπονομεύει μια βασική αρχή των αναπροσπευτών δημοκρατιών: υποτίθεται ότι τέτοιου είδους κόμματα εξουσίας δεν ήταν ιδιοκτησία του ηγέτη τους, αλλά θεσμοί που διαμεσολαβούσαν ανάμεσα στην κοινωνία και την εξουσία. Στην περίπτωση του AKP, αυτή η μεσολάβηση εξαλείφθηκε προς όφελος της μονοπρόσωπης ηγεσίας.

Το δύσκολο, αλλά εφικτό μέλλον της αντιπολίτευσης

Η επιχείρηση κατά του Ιμάμολου επαναφέρει στην επιφάνεια ένα ποιοτικό χαρακτηριστικό της εξουσίας στην Άγκυρα σήμερα: ο Ερντογάν αντιλαμβάνεται την πολιτική όχι ως ένα πεδίο σύγκρουσης ιδεολογικών προγραμμάτων, οραμάτων και επιχειρημάτων, αλλά ως ένα «χώρο πολέμου» με στόχο την κατάκτηση του απόλυτου ελέγχου. Η ύπαρξη ρεαλιστικών και εφικτών προοπτικών για μια άλλη διακυβέρνηση, η ύπαρξη της παραμικρής πιθανότητας εκλογικής ήττας του Ερντογάν είναι ανεπιθύμητη, είναι απειλητική και συνεπώς θα πρέπει να κατασταλεί, να τιμωρηθεί. Εάν είναι δυνατό να εξαφανιστεί οριστικά.

Το πιο οδυνηρό για τις προοδευτικές και δημοκρατικές δυνάμεις της Τουρκίας δεν είναι μόνο η υπονόμευση της ήδη τραυματισμένης δημοκρατίας, αλλά το γεγονός ότι αυτή αντικαθίσταται από ένα δικαστικό σύστημα σε διατεταγμένη υπηρεσία. Το πραγματικό ερώτημα είναι αν η κοινωνία θα συνθηθεί και σε αυτή την εκτροπή. Η μέχρι τώρα αδυναμία της να αντισταθεί οφείλεται εν μέρει στην έλλειψη ισχυρής αντιπολιτευτικής ηγεσίας. Όμως αυτή η τελευταία επίθεση φαίνεται να ενεργοποιήσει αντιστάσεις και να ώθησε ακόμα και το CHP σε πορεία μετασχηματισμού. Η επιτυχία του όμως θα εξαρτηθεί από το αν θα κατορθώσει να εγκαταλείψει τις δικές του ιστορικές αγκυλώσεις και να γίνει ο φορέας μιας αυθεντικής κοινωνικής αντιπολίτευσης μέσα από συνεργασίες με το κουρδικό κίνημα.

*Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Τουρκικών και Μεσανατολικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

του γνήσιου τουρκικού έθνους»

εκλογών του 2024 ίσως να προκαλούσε ακόμα και πρόωρες εκλογές για την κυβέρνηση. Όμως ο Ερντογάν όχι μόνο δεν αναγνώρισε την ετυμηγορία, αλλά εμβάθυνε την αυταρχική του προσέγγιση. Προχώρησε σε ενέργειες αμφισβήτησης και ανοιχτής ακύρωσης της «αντίθετης» προς αυτόν «εθνικής βούλησης». Πρακτικές όπως η παύση εκλεγμένων δημάρχων μέσω διορισμού κρατικών επιτρόπων, η ποινικοποίηση και σύλληψη αιρετών με προσχηματικές κατηγορίες και η απόρριψη των αποτελεσμάτων ως άκυρα, ήταν μερικές από τις χαρακτηριστικές αντιδράσεις του καθεστώτος.

➤ Έθεσε τους δικαστές σε υπερωρίες

Μετά τις εκλογές σταδιακά η κυβέρνηση Ερντογάν έδειξε ότι το πρόβλημα δεν ήταν πλέον η ύπαρξη αντιπολίτευσης γενικά. Το πρόβλημα για την εξουσία ήταν η ίδια η δυνατότητα ύπαρξης αντιπολίτευσης και μάλιστα αυτής που θα μπορούσε να νικήσει την εξουσία.

Αυτό ήταν και το σημείο καμπής. Τέθηκαν σε εφαρμογή μέτρα που οδηγούσαν στην ενίσχυση των αυταρχικών εξουσιών του προεδρικού συστήματος, στην ποινικοποίηση κάθε κριτικής, στην κατάσχεση περιουσιών χωρίς δικαστικές

αποφάσεις, αλλά και σε μέτρα όπως η ενίσχυση του ελέγχου επί των δημοσίων υπαλλήλων. Στην πράξη, ένα ανεπισημο «επιτελείο» με έδρα το Δικαστικό Μέγαρο Κωνσταντινούπολης ανέλαβε να σχεδιάσει τις επόμενες κινήσεις κατά

της απειλής που έφερε το όνομα Εκρέμ Ιμάμολου.

Η αρχή έγινε με την αμφισβήτηση των εσωκομματικών διαδικασιών του CHP και τη δημιουργία κλίματος περί δήθεν ενός «υπόπτου συνεδρίου» μέσα από το οποίο επικράτησε ο νέος πρόεδρος Οζγκιούρ Οζέλ. Μέσα από αυτή την επίθεση, στόχος ήταν η φθορά του δομικού περιβάλλοντος που θα στήριζε στη συνέχεια την προεδρική υποψηφιότητα του Ιμάμολου. Στη συνέχεια ξεκίνησαν οι δημοσιοποιήσεις κατηγοριών κατά πολλών συνεργατών του, κάτι που έδειξε και την ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού αποδυνάμωσης ακόμα και της προοπτικής να έχει προεκλογικό επιτελείο.

Η κορύφωση της τακτικής της εξουσίας ήταν η άρση της αναγνώρισης του πανεπιστημιακού πτυχία του Εκρέμ Ιμάμολου στις 18 Μαρτίου και ακολούθως η σύλληψη και προφυλάκιση του με κατηγορίες για διαφθορά στις 19 Μαρτίου 2025.